

XX. Yüzyıl Başlarında Niğde Sancağı'nın Nüfusuna Dair

About The Population Of Nigde Sancak At The Beginnings Of The 20th Century

Mehmet KAYA*

Özet

Niğde Sancağı Osmanlı Devleti'nde klasik dönemden başlayarak 1914 yılına kadar Konya Vilayetine bağlı bir idari birim olarak yer aldı. Niğde'nin nüfusuna ait ilk bilgiler 16. yüzyıla aittir. Bu yüzyıl itibarıyla Niğde Sancağı'na bağlı Niğde, Hisar-ı Develi, Anduğu, Ürgüp kazalarından oluşmaktaydı. Aksaray ise ayrı bir sancaktı. Zaman içerisinde Aksaray Niğde sancağının bir kazası durumuna dönüştü.

Osmanlı Devleti'nde vergi mükellefini belirlemeye yönelik sayımların dışında ilk nüfus sayımı 1831 yılında yapılmıştır. Bu sayım yalnız erkek nüfusu içerdiğinden ve bazı sebepler yüzünden ciddi anlamda sancağın nüfusunun tespit edildiğini söylemek zordur. Bu anlamda 1881/92 sayımı daha somut bilgiler içermektedir. Sancaktaki mezhep ve etnik yapının bu sayımda yer almış olması dikkate değerdir. İzleyen sayımlarda bu kadar ayrıntı yer almamıştır.

En son 1914 sayımı sonrasında eğitim programı çerçevesinde sancağa bağlı kazaların hane olarak nüfusları belirtilmiştir. Bazı köy ve kasaba nüfusların yer almaması bulunmaması resmi bilgileri bir ölçüde sınırlıyorsa da, güncelliği bakımından göz ardı edilmemelidir.

Osmanlı Devleti'nde Niğde sancağı için en son bilgiler 1915 ve 1916 yıllarına aittir. Sancaktaki okullar için hazırlanan raporda kasaba ve köylerin hane olarak nüfusları bulunmaktadır. Hane sayılarına göre ortalama bir nüfusa ulaşmak mümkün olabilmektedir.

Anahtar Kelimeler

Niğde Sancağı, Niğde Nüfusu

Abstract

Nigde Sancak was took place as an administrative unit which bounded to Konya Vilayet since classical period untill 1914. The first information of the population of Niğde belongs to 16th century. Nigde Kaza was bounded to Niğde Sancak, which consist of Develi, Anduğu, Urgup. Aksaray was another individual kaza in same century. Aksaray was converted to a district of Niğde sancak in Konya Vilayet afterwards.

The first census was made in 1831 in Ottoman Empire excluding the census which was counted designate the taxable people. It is difficult to say an accurate census due to fact that

* Yrd. Doç. Dr. Niğde Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

only counted males and other reasons were realized. Data were not showed accurate census. The census of 1881/92 was made, includes realistic data. It's worth to say that the ethnic and cultural constitution took place in this census. The following census did not contain this much data.

The latest census took place in 1914 which includes kazas bounded sancak had amount of people as house by house. Although data of this census was limited and does not contain population of some villages and towns, it is very important for the current knowledge and data.

The latest information for Niğde Sancak at Ottaman Empire belongs to 1915 and 1916. The report prepared for primary schools in sancak mentions about the population of people in villages and towns as a house. According to number of houses, it can be reach to an average population.

•

Key Words

Sancak of Niğde, Population of Niğde

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin klasik döneminde, vergi gelirlerinin belirlemek amacıyla, mükellef sayısını gösteren tahrirler yapılmakta ve ilk tahrirden sonra belli aralıklarla bölgenin sayımına devam edilmekteydi. Bu sayımlarda vergi mükellefi olan kişiler buldukları bölgelerde yazılıp, görevliler tarafından tahrir bölgesinde mükellef adı, sahip olduğu ürün ya da taşınmazlardan elde ettiği nakdi gelir ve gayri menkulleri tahrir defterlerine kaydedilmekteydi. Tahrir bölgesi mahalle ve köy ayırımına göre ele alınmaktaydı. Tahrirlerdeki kayıtlara göre mükellef sayıları ortalama beş ile çarpıldığında tahmini nüfusu verebilmekteydi.

Niğde Sancağı tahrir kayıtlarına göre Karaman Vilayeti'ne bağlıydı. 19. yüzyılda Niğde sancağı içerisinde yer alan Aksaray ayrı bir liva halindeydi. II Bayezid (1481-1512) dönemine ait H.906/ 1500-1501) tarihli başı eksik olan mufassal cemaat yoklama defterinde Aksaray Livası Aksaray, Koçhisar, Ereğli kazalarından oluşmaktaydı. Nahiye olarak Hindülü yer alıyordu.(BOA, *Tahrir Defterleri*, 32:45-382; BOA, *Tahrir Defterleri*, 40:256; *Tapu Kadastro Kuyud-ı Kadime Arşivi Evkaf Defteri*, 565: 3-234)

H.924/ 1518-1519 tarihli eksik mufassal tahrirde yine mevcut kazaların devam etmekteydi. Bundan başka Kilseme, Karaca-dağ, Eyüp-ili, Hasan-dağı, Bekir nahiyeleri yer almaktaydı.(BOA, *Tahrir Defterleri*, 1061: 254-377; BOA, *Tahrir Defterleri*, 455: 456-643; BOA, *Tahrir Defterleri*, 415:1-466)

16.Yüzyılın sonlarına ait H.992/ 1594-1595 tarihli evkaf defterinde Aksaray Sancağı'nın kazalarında bir değişme olmayıp, aynı kazalardan ibaret olduğu görülmektedir. (*Tapu Kadastro Kuyud-ı Kadime Arşivi Evkaf Defteri*, 584. 1-127; *Tapu Kadastro Kuyud-ı Kadime Arşivi Mufassal Defterler*,113: 321-380; *Tapu Kadastro Kuyud-ı Kadime Arşivi Mufassal Defterler*, 131:1-194; *Tapu Kadastro Kuyud-ı Kadime Arşivi İcmal Defterler*, 303: 3-40; *Tapu Kadastro Kuyud-ı Kadime Arşivi İcmal Defterler*, 316: 5-114)

Aksaray livası için 18.Yüzyıl ortalarına ait idari taksimat alanında bilgi edinmek mümkün olabilmektedir. Bu anlamda H.1165/ 1751-1752 tarihli tahrir defterinde sancak içerisinde aynı kazaların varlığını devam ettirdiği anlaşılmaktadır.(BOA, *Tahrir Defterleri*, 930: 1-19)

Niğde Livasına ilişkin ilk bilgiler II Mehmet (1451-1481) dönemine aittir. H. 881/ 1476-1477 tarihli evkaf defteri önemli bir kaynak teşkil etmektedir. Bu deftere göre Niğde Livası Niğde, Anduğu, Ürgüp kazalarından oluşmaktaydı. (*Ta-*

pu Kadastro Kuyud-ı Kadime Arşivi Evkaf Defterleri, 564: 1-91; *BOA, Tahrir Defterleri*, 32: 256-753; *BOA, Tahrir Defterleri*, 42:26-101; *BOA, Tahrir Defterleri*, 46:16-70)

I. Selim dönemine (1512-1520) ait H. 924 / 1518-1519 tarihli eksik mufassal tahrirde Niğde Sancağı Niğde, Karahisar-ı Develü, Ürgüp, Anduğu (Altınhisar) müteşekkildi. Nahiyeleri ise Bor, Melegübi, Çamardı, Uçhisar, Şücaaddin idi. (*BOA, Tahrir Defterleri*, 455:1-1009)

Kanuni dönemine (1520-1566) ait tarihsiz bir icmal defterinde sancak Niğde, Karahisar-ı Develü, Anduğu, Ürgüp kazalarından oluşuyordu. (*BOA, Tahrir Defterleri*, 392: 1-628; *BOA, Tahrir Defterleri*, 371: 12-240; *BOA, Tahrir Defterleri*, 387: 58-856)

16 .Yüzyılın ilk yarısına ait H.937/1530 tarihli *Karaman Vilayeti Muhasebe Defterine* göre, Niğde Sancağına bağlı Niğde, Hisar-ı Develi, Anduğu (Altınhisar), Ürgüp olmak üzere dört kaza vardı. Aksaray ayrı bir liva olarak ele alınmıştı. (387 Numaralı *Muhasebe-i Vilayet-i Karaman ve Rum Defteri 1530 I*, 1996:23-24). Bu tahrirde göre nefsi Niğde için ortalama 8000 kişinin yaşadığını söylemek mümkündür. Tahrirde göre 32 mahallenin varlığından söz edilmekteydi. Aynı hesapla Niğde kazasında 10765 kişi, Ürgüp kazasında (nefsi Ürgüp'te 6 mahalle) 2521, Anduğu (nefste 3 mahalle) kazasında 3304, Develi şehirde 4 mahalle) kazasında 5289 kişinin yaşadığı tahmin olarak belirtilebilir. (387 Numaralı *Muhasebe-i Vilayet-i Karaman ve Rum Defteri 1530 I*, 1996:25)

Nefsi Aksaray'da 37 mahalle vardı. Şehirde 931 hane ve 1096 nefer kaydedilmişti. Ortalama olarak nefer sayısı ile birlikte şehirde 5751 kişi yaşıyordu.. Aksaray kazasında 7868, Koçhisar kazasında (nefste 3 mahalle) 3597, Ereğli kazasında (şehirde 6 mahalle) 4776 kişi vardı. Kaza toplamı için 16435 kişi yazılmıştı. (387 Numaralı *Muhasebe-i Vilayet-i Karaman ve Rum Defteri 1530 I*, 1996:28-29)

Niğde Sancağı'nın Nüfusu (1831-1914)

Klasik dönemde avarız sayımları dışında, Osmanlı Devleti'nde ilk nüfus sayımı 1831 yılında yapılmıştır. Bu sayımda sadece mükellef olan erkekler yazılmıştı. Bunun sağlıklı bir nüfus sayımı olduğunu söylemek güçtür. Kadın ve çocukların dahil edilmemesi, sayımın uzun bir zaman dilimine yayılmış olması ilk bakışta görünen eksikler arasındadır. Sayım memurlarının gerekli özeni göstermemiş olmaları da gözden kaçmaması gereken bir husustur. Gayrimüslimlerin bu sayımda gösterilmedikleri, genel içinde yer aldıkları düşünülebilir. (Karpat, 2003:38; Çelik, 1986: 24; Acun, 2002: 258; Eldem, 1999:34)

Görevliler, sayım bölgesi içindeki köy ve kasabaları dolaşarak, yerel idarecilerin desteğiyle, bu işlemi gerçekleştirebilmişlerdir. Bir yıldan fazla süren bu sayım sonucunda Niğde ve daha sonra buraya bağlanacak olan Aksaray sancağı birbirinden ayrı gösterilmiştir. Sayıma göre Niğde Sancağı kasaba, köyler ve sancak olmak üzere üç kısma ayrılmıştır. (Akbal, 1961:621)

Bu sayımın belirgin özellikleri arasında sayımın bir yıldan fazla sürmesi ve sadece erkeklerin kaydedilmiş olmasının yanında bazı kavramların da açık olmaması yer almaktadır. Reaya kavramının gerçek köylüyü ifade edip etmediği açık değildir. Bu ayırımı göre Niğde şehrinde Türkler (sayımda Müslüman olarak geçiyor) 3353, reaya 14703 kişi idi. Köylerde ise 895 kişi, sancak dahilinde 41025 kişi belirtilmekteydi. Niğde sancağı toplamında 60176 erkek nüfus ortaya çıkmaktaydı. Aksaray ayrı bir sancak olarak ele alınmıştı. Aksaray kasabasında Müslüman 2322 kişi, köylerde Müslüman 4250, reaya 987, sancakta ise 966 kişi gösterilmiştir.

Sonraları, merkez ve taşra yönetimindeki gelişmelere paralel olarak, daha geniş kapsamlı nüfus sayımlarının yapılma zorunluluğu ortaya çıkmıştır. (Mardin, Jan.1969: 258) 1831 sayımında azınlıklar belirtilmemiştir. XIX yüzyıl ortaları için idari taksimat ve nüfus anlamında önemli bir kaynak olan temettuat defterleri Niğde Sancağı için mevcut olmadığından bir bilgi edinmemiz mümkün olamamaktadır.

Temettuat defterlerinin yoksunluğunu bir ölçüde doldurmak amacıyla ceride (nüfus yoklama) ve cizye defterleri bazı bilgiler verebilmektedir. Bu anlamda sancağa bağlı bazı kazaların cizye sayımlarından faydalanarak ehl-i zimmetin tahmini nüfusunu tespit etmek mümkün olabilmektedir. Nüfus yoklaması H.1254 yılının şevval ayına ait (Aralık 1838-Ocak 1839) bir defterde nefsi İncesu da 499 müslüman hanesinde. tahmini olarak 2495 kişi yaşamaktaydı. 79' u da ehl-i zimmet kaydedilmiş olup 395 gayri müslim bulunmaktaydı. (*Maliye Nezareti Ceride (Nüfus Yoklama) Defterleri*, 296; 8,13) H.1255/ 1839-40 tarihli Niğde Sancağı'nın Bereketli Madenine ait sayımda 165 müslüman vergi mükellefi yazılmıştı. Bu da 825 kişiyi ifade ediyordu. (ML.CRD, 385; 12) H.1259 / 1843 yılına ait bir kayıta Niğde kazasında 712 cizye mükellefi gösterilmekteydi. Buna göre tahmini ehl-i zimmet için kazada 3560 kişinin yaşadığı kabul edilebilir. (*Maliye Nezareti Varidat Kalemî Cizye Muhasebesi ML.VRD.CMH*, 299: 41) Aynı yıla ait Aksaray Sancağı cizye defterine göre sancakta üç ayrı dilimden (ala, evsat, edna) cizye vergisi ödeyen 422 mükellef bulunmaktaydı. Sancakta yaşayan tahmini ehl-i zimmet tahmini nüfusunu bulmak için kabul gören 5 rakamını kullanıldığında 2110 kişi çıkmaktadır. (*ML.VRD.CMH*, 200: 26)

İdari taksimat anlamında Niğde Sancağı XIX yüzyıl ortalarında Niğde, Aksaray, Nevşehir, Çamardı, İncesu, Bor, Ürgüp kazalarından meydana geliyordu. (ML.VRD.CMH, 4; ML.VRD.CMH, 12; ML.VRD.CMH, 73; ML.VRD.CMH, 194; ML.VRD.CMH, 200; ML.VRD.CMH, 290; ML.CRD, 202; ML.CRD, 273; ML.CRD, 296; ML.CRD, 325; ML.CRD, 327; ML.CRD, 385) Aksaray defterlerdeki kayıtlara göre bir kez sancak olarak gösterilmiştir. (ML.VRD.CMH, 200) XIX. yüzyıl ortaları itibariyle diğer kayıtlarda Aksaray kazası şeklinde yer almaktadır. Bir kayıttaki yazım yanlışlığı kabul edilecek olursa Aksaray'ın Niğde sancağına bağlı bir kaza olduğu düşünülmelidir. (ML.VRD.,325)

Niğde'de nüfus konusunda mahalle kavramı üzerinde durmak yerinde olacaktır. Bu anlamda cizye defterleri bize önemli bilgiler vermektedir. Niğde kazasına ait H. 1259/ 1843-1844 tarihli cizye defterinde nefsi Niğde'de 408 cizye mükellefi vardı. Köylerle birlikte mükellef sayısı 701'e yükselmekteydi deftere göre gayri Müslimler kale, Kayabaşı, Sunkur, Derecik, Kible, Burhan, Hoca Veyis, Hacet, Tata Ahmet, Ahi Mustafa, Rumiyan mahallelerinde yaşıyorlardı. (BOA, Maliye Nezareti Varidat Kalemi Cizye Muhasebesi ML.VRD.CMH, 299: 41)

Bu sayımdan sonra H.1285/ 1868-69 tarihli salname kaydına göre Niğde Sancağı Niğde, Nevşehir, Aksaray, Ürgüp kazalarından oluşuyordu. (H.1285 Tarihli Konya Vilayeti Salnamesi, 1285:58-61; Ortaylı, 2000: 64) Bundan dört yıl sonraya ait bir başka kayıta Niğde sancağının idari taksimatında bir değişiklik görülmemekteydi. Miladi 1872 tarihli bu kayda göre Niğde kasabasının 1750 hanede 4750 kişi gösterilmişti. Kazaya bağlı 43 köy ve iki nahiye (Fertek, Yahyalı) ile birlikte Niğde 6842 hane olup 25065 kişi yaşıyordu. Bor kasabasında 2009 hanede 5618 kişi kayıtlıydı. Bor kazasında 2610 hanede 6895 kişi verilmişti. Aksaray kasabasında 1020 hanede 2898 kişi, kazada ise 5009 hanede 25905 kişi yaşıyordu. Ürgüp kasabasında 1478 hanede 3591, kazada 4100 hanede 9597 kişi vardı. Nefsi Nevşehir'de 2456 hanede 9145 kişi varken, Nevşehir kazasında 6312 de 15718 kişi kayıtlıydı. (H.1289 Tarihli Konya Vilayeti Salnamesi, 1289:158-178)

H.1295/ 1878-1879 yılına ait bir kayıta Niğde sancağı Niğde, Bor, Aksaray, Ürgüp, Nevşehir kazaları ile Niğde'ye bağlı Fertek ve Yahyalı, Bor'a bağlı Anduğu ve Şucaaddin, Nevşehir'e bağlı Arabsun (Gülşehir) nahiyelerinden oluşmaktaydı. Bu kayda ilişkin bilgiler aşağıda tablo halinde sunulmuştur. (H.1295 Tarihli Konya Vilayeti Salnamesi, 1295:156)

Kazalar	Köy sayısı	Hane Miktarı	Nüfusu
Niğde kazası	74	4463	17478
Fertek nahiyesi	5	1447	4948
Yahyalı nahiyesi	3	932	2839
Bor kazası	10	2630	6895
Anduğu nahiyesi	8	857	2628
Şücaadin nahiyesi	32	905	3541
Aksaray kazası	195	5009	25505
Ürgüp kazası	28	4105	10000
Nevşehir kazası	32	5214	11993
Arabsun nahiyesi	44	1168	2979

H.1299/1881-82 yıllığında Niğde Sancağına ait ayrıntılı bilgi mevcuttur. Kayıttan anlaşıldığına göre verilen rakamlar erkek nüfusuna aittir. Daha önceki bilgilerden farklı olarak azınlıklar da yer almaktadır. Farklı bir diğer nokta da Arabsun nahiyesinin dört yıl içinde kazaya dönüştürülmüş olmasıdır. (*H.1299 Tarihli Konya Vilayeti Salnamesi*, 1299:161)

Kazalar	Müslüman	Rum	Ermeni	Protestan	Katolik	Toplam
Niğde	15956	7255	325	55	-	23597
Nevşehir	11121	3526	184	8	52	14819
Arabsun	9768	1582	-	-	-	11350
Ürgüp	10947	1352	--	-	-	11199
Aksaray	30201	-	1387	-	-	21588
Bor	9405	640	199	-	-	10444

1881/82 sayımı daha ayrıntılı bir sayım olması olmasıyla bir dönüm noktası kabul edilebilir. Yaklaşık on yıl kadar devam eden sayım sonuçlarına bir ölçüde temkinle yaklaşmak gerekir. Zamanın uzunluğu verilerin netleşmesi konusunda belirgin bir engel oluşturmaktadır. (*Cumhuriyetin 42 Yılında Niğde*, 1975:212, Etem, 1936:18; Galanti, 1951:52; Akyurt, 1946:13) Bu sayımda Konya Vilayeti'ne bağlı olan Niğde sancağı Niğde, Bor, Nevşehir, Ulukışla, Aksaray, Arabsun (Gülşehir) kazalarından meydana geliyordu. Niğde kazası en fazla, Ulukışla da en az nüfusa sahipti. Nüfusun cinsiyet bakımından ayırımında Bor ve Ürgüp kazalarında kadın nüfus daha fazladır. Nüfus sayımında dinsel tercihlerin ön planda tutulduğu görülmektedir. Mezhep esaslı tercih edildiğinden Katolik ve Protestanlık içinde yer alan etnik grupların (Rumlar ve Ermeniler) ve varsa ya-

bancuların sayısı belirtilmemiştir. Sayımın sonuçlarının daha iyi anlaşılabilmesi için aşağıda tablo olarak verilmiştir.(Karpat, 2003:182; McCarthy, 1983:141; Tekeli, 1990:52; Konyalı, 1975: 18)

Kaza	Türkler Toplam		Rumlar		Ermeniler		Katolikler		Protestanlar		
	Erkek	kadın	erkek	kadın	erkek	kadın	erkek	kadın	erkek	kadın	
Niğde	19719	17149	8360	7365	475	370	-	-	-	-	53436
Nevşehir	16227	14093	4565	4353	285	192	17	19	12	9	39822
Ürgüp	9924	9956	1498	1636	7	9	-	-	-	-	23030
Aksaray	20128	17279	1519	1118	278	200	-	-	30	25	40377
Arabsun	5649	5380	1916	2019	10	10	-	-	-	-	14984
Bor	9351	9665	520	469	261	247	-	-	12	10	20535
Ulukışla	4300	3551	700	631	-	-	-	-	-	-	9182
Toplam	85348	77073	18878	17591	1314	4028	17	19	54	44	201366

Mezhep bakımından Bor, Nevşehir ve Aksaray kazaları çeşitlilik göstermektedir. Bor ve Aksaray kazalarında Protestanlar, Nevşehir kazasında Rum Katolikler ve Protestanlar mezhep çeşitliliğinin işareti idiler. Bu nüfus sayımı kapsamında Türklerin Rumların ve Ermenilerin toplam nüfus içindeki oranlarını da bulmak mümkündür. Katolik ve Protestanlık içinde etnik yapı belirtilmediğinden orana dahil edilmemiştir. Türkler sancağa bağlı bütün kazalarda 2/3 gibi yoğun bir nüfusa sahiptirler. İkinci sırada Rumlar ve sonra da Ermeniler gelmektedir. Türkler ve diğer grupların oranları aşağıda gösterilmiştir.

Kaza	Türkler %	Rumlar %	Ermeniler %
Niğde	68	30	2
Nevşehir	76	23	birden az
Ürgüp	86	13	birden az
Aksaray	93	6	birden az
Arabsun	73	26	birden az
Bor	93	6	birden az
Ulukışla	86	13	birden az

Bu sayımı takiben 1906/7 yılında yeni bir sayım yapılmıştır. Fakat 1906/7 sayımı önceki sayım gibi kazalar olarak ele alınmayıp, sancağın bütününe yöneliktir. Bu sayımda Rum Ortodoks ve Katolik, Ermeni Ortodoks ve Katolik olmak üzere ayrıma gidilmiş olması, mezhepler içindeki etnik yapıyı daha belirginleştirmektedir.

Türkler		Rumlar		Ermeniler		R.Kat.		Eer.Kat		Protestan		Toplam	
E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K
112096	102261	28284	26116	2130	1798	1	-	24	18	311	255	142047	130448

1906/7 sayımına göre kadın ve erkek toplam sancak nüfusu 272495 kişi idi. Türkler önceki sayımdaki gibi 2/3 çoğunluğu korumuşlardı. Kalan 1/3 ise, çoğunluğu, Rumlar da olmak üzere, Ermeniler arasında dağılmıştı. (Karpat, 2003: 202, 224; Zamir, 1981:87; Demirbaş, 2003:8)

Sancak	Türkler	Rumlar	Ermeniler	Protestanlar	Toplam
Niğde	52754	26136	1149	134	80196

Osmanlı Devleti'nde yapılan en son sayım 1914 yılına aittir. Bu sayımda nüfus da önemli bir azalma görülmektedir. Dönemin olumsuz şartları göz önüne alınsa da, sayımda gerekli hassasiyetin gösterilmediği anlaşılmaktadır. Mezhap ayrımı sadece Protestanlar için yapılmıştır. Rum ve Ermen cemaatleri için ayırım söz konusu değildir. Yukarıda görüldüğü üzere, sancakta % 66 Türk, % 33 Rum, % 1 Ermeni ve çok az da Protestan vardı. Türkler önceki sayımlara göre biraz düşük iseler de, yine de 2/ 3 lük oran korunmuştu. (BOA, DH.UMVM, 223/ 26,2; BOA, DH.UMVM, 65/ 18, 1;Howarth, 1997:57; *Niğde İl Yıllığı* 1967, 1967:125)

Niğde sancağının müstakil hale dönüşmesiyle (1914) İttihat ve Terakki hükümetince sancak dahilinde eğitim seferberliği başlatılması için bir program hazırlanmıştı. Programda, okullara ait bilgiler yanında yerleşim birimlerinin (mahalle ve köy) hane sayıları da verilmişti. Bu bağlamda Niğde mutasarrıflığı 1916 Mart ayında Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği sancağa ait yerleşim birimlerini içeren ayrıntılı bir yazı göndermişti. (BOA, DH.UMVM, 143/ 83, 1) Müstakil Niğde Sancağı için uygulanması düşünülen programın süresi 1916-20 yıllarını içeriyordu. (BOA, DH.UMVM, 81 /40, 1)

Müstakil Niğde Sancağı Nüfusu (1915-16)

Her iki yıla ait bilgide kasabaların ve köylerin nüfusları hane sayısı olarak belirtilmiştir. Bu da gerçek nüfusu vermeyeceğinden, ancak hane sayılarından yola çıkarak nefis-i kaza ve köylerin ortalama nüfuslarını bulmak mümkündür. Bu tespiti yaparken de kabul gören 5 sayısı ile ortalama nüfus bulunmaya çalışılacaktır.

1915 yılına ait bilgide, nefsi Niğde de 2591 hane vardı. Şehirde ortalama 12955 kişi yaşıyordu. Şehrin geneline yönelik hane sayısı verildiği için, mahallelerin hane sayısı hakkında bir bilgimiz yoktur. İzleyen yılda şehirdeki yalnız üç mahallenin hane sayıları mevcuttur. Buna göre Efnek 136 hane, Ali Bey 134 hane, Yenice 155 hane idi. Bu mahallelerin ortalama nüfusları 680, 670, 775 olarak hesaplanabilir. Şehir dışında sancağa bağlı üç nahiyeden biri olan Fertek nahiyesinde 1916 da 605 hane vardı. Ortalama nüfus 3025 kişi idi. Yahyalı nahiyesi Fertek'ten daha büyük olup 991 hanede 4955 kişi yaşıyordu. Anlaşılmayan bir nedenle kaza genel toplamı içerisinde Melendiz nahiyesi ve bağlı köyler, Gölcük, Uluğaç, Semendire köylerinin nüfusu belirtilmemiştir. Bu eksikliklere rağmen, Niğde kazası için ortalama bir sayıya ulaşmak mümkündür. Niğde kazasına bağlı köylerin toplam nüfus 4596 haneyi bulmaktadır. Bu da bize yaklaşık 22980 kişinin yaşadığını göstermektedir. Niğde kazasına bağlı köylerin eldeki mevcut bilgiler ışığında, 1916 yılına ait hane sayıları ve ortalama nüfusları aşağıda verilmiştir. (BOA, DH.UMVM, 81/ 40, 2)

Nahiye/ Köy	Hane sayısı	Tahmini Nüfus
Fertek nahiyesi (Fertek)	605	3025
Yahyalı nahiyesi (Yahyalı)	991	4955
Melendiz nahiyesi (Çiftlik)	-	-
Bereketli Çamardı)	340	1700
Muadele	330	1650
Kile (Kiledere)	284	1420
Adırmusun (Koyunlu)	584	2920
Germiyan	108	540
Taşpınar	147	735
Eski Gümüş (Gümüşler)	109	545
Merkebli	123	615
Andırlos	158	790
Semendire (Ovacık)	-	-
Uluğaç (Aktaş)	-	-
Gölcük (Gölcük)	-	-
Etyas	123	615
Aynallar	100	500
Karaatlı (Karatlı)	94	470
Argirson	74	370
Alay (Alay)	94	470
Tenezi	88	440

Cınara (Cınara)	98	490
Calablar	94	470
Filigan	87	435

Bor kazasının merkezi olan kasabada 1915 yılına göre 2404 hanede 12020 kişi yaşıyordu. Fakat bu bilgide bir çelişki olduğu hemen ortaya çıkmaktadır. İzleyen yılda (1916) kasabada 1548 hanenin bulunduğundan söz edilmektedir. 1916 yılına göre arada 856 hanelik bir fark görülmektedir. Bu da bir önceki yıl için verilen sayının kasabaya değil de, kazaya ait olduğunu göstermektedir. İki yılın bilgileri köylerdeki hane sayısını az bir farkla ifade etmesi düşüncemizi doğrular niteliktedir. (BOA, DH.UMVM, 81/ 40, 2)

Bor Kazası	Hane Sayısı	Tahmini Nüfus
Bor kasabası	1548	7740
Girgah	210	1050
Cücü	210	1050
Evbasar	120	600
Çukurkuyu (Çukurkuyu)	125	625
Asbuzu (Aspuzu)	130	650
Akşaviran (Akşaviran)	80	400

Nevşehir kazasında, 1915 yılına göre, 4058 hanede 20290 kişi bulunuyordu. Kasabaya ait toplam hane sayısı için iki yıla ait bir bilgi yoksa da okul yapımı çalışmaları kapsamında, iki mahallede (Beğdik, İskil) 180 er hane bulunduğu belirtilmiştir. Köyler için ise ancak 1916 yılına ait bilgi mevcuttur. Bu anlamda köylerin toplam hane sayısı 3729 olup tahmini nüfus 18645 idi. 1915 yılına ait bilgi olmadığı için köyler hakkında bir karşılaştırma imkanımız bulunmamaktadır. (BOA, DH.UMVM, 81/ 40, 2-3)

Nevşehir Kazası	Hane Sayısı	Tahmini Nüfus
Narlı	510	2550
Meleköy	591	2955
İnegi	483	2415
Mecan	460	2300
Tobuz	309	1545
Kolpak	108	540
Kavak	132	660
Karapınar	93	465

Çardak	61	305
Topaç	58	290
Kızılıcın	63	315
Mecan	460	2300
Civarzile	231	1155

Ulukışla kazası bilgileri 1916 yılına ait olup, yalnızca köyleri içermektedir. Kasaba nüfusu hakkında bir bilgi mevcut değildir. Bu yıla ait bilgiye göre köylerin nüfusu 1032 hane idi. Tahmini nüfus ise 5160 idi. Elimizde önceki yıla ait bir değer bulunmadığı için kasaba ve köylerin nüfusuna ilişkin bir karşılaştırma yapma imkanına sahip değiliz. (BOA, DH.UMVM, 81/ 40, 3)

Ulukışla Kazası	Hane Sayısı	Tahmini Nüfus
Darbaz (Darboğaz)	203	1015
Ömerli	144	720
Koçak	119	595
Eminlik (Eminlik)	04	520
Porsuk	122	610
Ali Hoca (Ali Hoca)	89	945
Gümüş	61	305
Brestal	90	450

Arabsun kazasına ait bilgiler 1916 yılını içermektedir. Kasabanın 1916 da toplam hane sayısı 327 olup, ortalama nüfus 1962 idi. Köylerde 397 hanede 1985 kişi yaşıyordu. (BOA, DH.UMVM, 81/ 40, 3)

Arabsun Kazası	Hane Sayısı	Tahmini Nüfus
Arabsun kasabası (Gülşehir)	327	1635
Çerikin	98	490
Göstesin	123	615
Yeni Deliler	102	510
Büyük Kışla	74	370

Aksaray kazası kapsamında bilgiler yalnızca 1916 yılına ait olup, köyleri içermekteydi. Kazaya bağlı köylerde 705 hanede ortalama 18525 kişi vardı. (BOA, DH.UMVM, 81/ 40, 4)

Aksaray Kazası	Hane Sayısı	Tahmini Nüfus
Gelürü	-	-
Hamidiye	210	1050
Ağaçlı (Ağaçlı)	238	1190
İskil	535	2675
Acem	472	2360
Balcı	298	1490
Sultanhanı	251	1255
Eşmekaya	214	1070
Cumalı	154	770
İmaret	163	815
Ağçakent	100	500
İlisu	145	725
Sivrihisar	126	630
Memasun	120	600
Sursoy	105	525
Yenipınar	99	495
Cumali	88	440
Büyükyuva	98	490
Bozkır	94	470
Nurgöz	98	490
Devedamu	97	485

1915 yılına göre 2045 haneli Ürgüp kazasında tahmini 10225 kişi bulunuyordu. 1916 da Ürgüp kasabasında hane sayısı 1231 idi. Bir önceki yıl kaza toplamı için verilen 2045 haneden çıkardığımızda 814 hane köylere ait hane sayıdır. Burada bir çelişki ortaya çıkmaktadır. 1916 yılına ait bilgide, Ürgüp kazası dahilindeki köylerin hane sayılarını incelediğinde 2901 hane gibi büyük bir sayı ortaya çıkmaktadır. Söz konusu çelişki bazı büyük köylerin (Uçhisar, Ortahisar gibi) önceki yıla ait toplam içinde yer almaması ile açıklanabilir. (BOA, DH.UMVM, 81/ 40, 4)

Ürgüp Kazası	Hane Sayısı	Tahmini Nüfus
Ürgüp kasabası	1321	6155
Sofular	126	630
Aravan	133	665
Ramsa	139	695
Çakanın	112	560

Boyalı	128	640
Akan	132	660
Karain	156	780
Uçhisar (Uçhisar)	705	3525
Ortahisar(Ortahisar)	608	3040
Sarıhafir	86	430
Karlık	72	360

Bu bilgiler ışığında, 1915 yılında Nevşehir, Aksaray, Ulukışla kasabaları haricinde, sancağa bağlı diğer kasabaların hane nüfusu toplamı 5697 idi. Bu da bu kasabalarda tahmini 28485 kişinin yaşadığını göstermektedir. Köylerin toplam hane sayısı, Niğde kazası başta olmak üzere diğer kazalardaki bazı köyler dahil edilmediği için ancak 17216 yi bulmaktadır. Bu da 86080 kişiyi ifade etmektedir. Kasaba ve köyler arasındaki nüfus oranını da bulmak mümkündür. Buna göre, köyler kasabalara göre daha yoğun olup, oran 1/ 3 ile ifade edilebilmektedir. Sancağın ortalama nüfusu eldeki bilgiler çerçevesinde 1916 yılında 6114565 kişi idi. İhtiyatla yaklaşabileceğimiz bu sayıları daha kolay anlaşılabilmesi için bir tabloda göstermek mümkündür. (BOA, DH.UMVM, 83/ 6, 1)

	Hane Sayısı	Tahmini Nüfus
Niğde kasabası	2591	12955
Bor kasabası	1548	7740
Arabsun kasabası	327	1635
Ürgüp kasabası	1231	6155
Niğde köyleri ¹	4521	22605
Nevşehir köyleri	3729	18645
Ulukışla köyleri	1032	5160
Arabsun köyleri	397	1985
Aksaray köyleri	3705	18525
Ürgüp köyleri	2901	14505
Toplam	21982	109910

SONUÇ

Niğde Sancağı nüfusuna ait en eski bilgi Karaman Vilayeti Muhasebe Defterindeki kayıtlardır. Miladi 1530 tarihli bu kayda göre Niğde sancağı Karaman eyaletine bağlı olup, Niğde, Hisar-ı develi Anduğu (Altınhisar) ve Ürgüp kazla-

¹ Nahiyeleler de dahil edilmiştir.

rından oluşmaktaydı. Daha sonraki yüzyıllarda Niğde sancağı içerisinde yer alan Aksaray ise ayrı bir sancak halinde teşkil edilmişti. Aksaray sancağında ise Aksaray, Koçhisar ve Ereğli kazalarıyla sınırlandırılmıştı. İdari taksimat ve nüfusa ilişkin bilgiler 19. yüzyıl ilk yarısına kadar vergi mükelleflerini belirlemeye yönelik tahrir dediğimiz sayımlarla gerçekleşmekteydi. Ayrıca nüfusu belirlemeye yönelik bir çalışma bu zaman içerisinde görülmemekteydi.

Osmanlı Devleti'nde 1831 sayımı ilk nüfus sayımı olarak kabul edilmektedir. Fakat bu sayımın bazı olumsuzlukları da bulundurduğu gözden uzak tutulmamalıdır. Sadece mükellef erkeklerin belirtilmesi yanında, etnik yapının belirsizliği dikkat çekmektedir. Bu eksikler Niğde Sancağı için de geçerlidir. Niğde Sancağı için 60176 sayısı erkek nüfus verdiği için 120352 ortalama nüfus bulunduğu söylenebilir. Ayrı bir sancak olan Aksaray da 17050 nüfusuyla Niğde sancağına göre çok daha az bir nüfusa sahipti. Niğde ve Aksaray sancaklarının idari alt birimleri belirtilmediği için iki sancak arasında bir karşılaştırma yapma olanağımız yoktur.

Pek de açık bilgiler vermeyen bu sayımdan sonra XIX. Yüzyıl ortaları için nüfus yoklama ve cizye defterlerinden bilgi edinmek mümkündür. Bu bilgilerin de toplam nüfus anlamında bir tahminden öteye gitmesi zor görünmektedir. Yıllık yapılan cizye sayımları için kazaların tümüne ait kayıtları bulmak mümkün değildir. Kayıtların birbirini izleyen bütünlükten yoksun oluşu ve düzenli bir koleksiyonun olmayışı nüfus ve idari taksimat alanında daha fazla bilgi edinmemizi güçleştirmektedir.

1831 sayımına göre 1881/82-93 sayımı daha kapsamlı bir sayımdı. Ancak, on yıl gibi uzun sürmesi, şüpheyle yaklaşmamızı gerektirmektedir. Buna rağmen defterlerin içeriği sayımın önemini göstermektedir. Ayrıca nüfus bilgilerinin ayrıntılı olması da güvenilirliği arttırmaktadır. Kazalarda ve sancak genelinde Türk nüfusun diğer etnik gruplara göre (Rumlar ve Ermeniler) 2/3 oranında bir oranı korudukları gözlenmektedir. Bu sayımda etnik grupların mezhepleri de belirtilmiştir. İnançın şekillenmesi bakımından bu dikkate değer bir tespittir.

1906/7 sayımında kaza ayrımı yapılmadan sancağın bütününe yönelik değerler verilmiştir. XX. yüzyılın başlarındaki ilk sayım olması, yüzyılın genel görünümünü yansıtması bakımından da önem taşımaktadır. Katolik mezhebi bu sayımda Ermeni ve Rum etnik gruplar olarak ele alınmıştır. 1914 sayımı sancağın bütününe yönelik olup, sadece erkek nüfusun kaydedildiği görülmektedir. Özellikle Türk nüfusta yarıya yakın bir azalma görülmektedir. Bu normal şartlarla açıklanamayacağından erkek nüfusun uzun savaş yılları boyunca askerde olması ve savaş yılının getirdiği bezgin ortam yüzünden bir miktar nüfus-

sun göçü de düşünölmelidir. Osmanlı Devleti'nde ilk olarak 1831 ile başlayan sayımlar 1914 ile sona ermektedir.

Yerel yöneticilerin eğitim planı çerçevesinde hane sayısını güncelleştirmiş olmaları rakamları daha gerçekçi kılmaktadır. Buna rağmen sancak içinde bütün yerleşim birimlerinin yansıtılmadığı, var olan bazı birimlerin nüfuslarının belirtilmediğı göz ardı edilmemelidir. Hane sayılarından yola çıkarak kaza ve sancak geneline ait tahmini nüfusu belirlememiz mümkündür. İki yıla ait bilgilerde etnik yapıya ait somut bir bilgimiz olmadığından, 1914 resmi sayımıyla bir karşılaştırma yapmamızı engellemektedir. Bu da yerel yönetimin üzerinde durmadığı bir nokta olarak kabul edilebilir. ©

KAYNAKÇA**A-Arşiv Kaynakları**

BOA, *Tahrir Defterleri* 32, 40, 42, 46 ,371 ,387, 392,415, 455, 930, 1061

387 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Karaman ve Rum Defteri 937/1530 -I, Ankara 1996.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Dahiliye Nezareti Umur-ı Mahalliye ve Vilayat Müdüriyeti Kalemi*

Maliye Nezareti Ceride (Nüfus Yoklama) Defterleri

Maliye Nezareti Varidat Kalemi Cizye Muhasebesi Defterleri

Tapu Kadastro Kuyud-ı Kadime Arşivi, Evkaf Defterler i564,565,584

Mufassal ve İcmal Defterler 113,131,303,316

B- Makale ve Kitaplar

ACUN, 2002: ACUN, Fatma, "A Portrait of Ottoman City", *Muslim World* Fall2002, Vol.92, Issue3/ 4, s.255-286.

AKYURT, 1946: AKYURT, M. Yusuf, *Niğde Şehri*, Niğde 1946.

AKBAL,1961: AKBAL, Fazıla," 1831 Tarihinde Osmanlı İmparatorluğu'nda İdari Taksimat ve Nüfus", *Belleten*, C.XV, S.60 1961 C.XV, S.60 1961, s.617-628.

BEHAR,1996: BEHAR, Cem, *Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Türkiye'nin Nüfusu 1500-1927*, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara 1996.

Cumhuriyetin 45. Yılında Niğde, 1975: *Cumhuriyetin 45. Yılında Niğde*, Vilayet Matbaası 1975

ÇELİK, 1986: ÇELİK, Zeynep. *The Remarking of İstanbul: Portrait of an Ottoman City in the Nineteenth Century*, University of Washington Press 1986.

DEMİRBAŞ, 2003: DEMİRBAŞ, Sahir, *15 Numaralı Niğde Şerhi Sicil Defteri ve deftere Göre Sosyal, İdari, Dini, Hukuki ve Kültürel Açından Niğde H. 1328 M.1911*, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde 2003.

ELDEM, 1999: ELDEM,Edhem, GOFFMAN, Daniel, NASTERS, Bruce, *The Ottoman City. Between East and West Aleppo, İzmir, İstanbul*, Combridge Combridge University Press 1999.

EDEM, 1936 :EDEM, Halil, *Niğde Kılavuzu*, İstanbul 1936.

GALANTİ, 1951: GALANTİ, Avram, *Niğde ve Bor Tarihi*, İstanbul 1951.

H. 1285 Tarihli Konya Vilayeti Salnamesi, Konya 1285.

H.1289 Tarihli Konya Vilayeti Salnamesi, Konya 1289.

H.1295 Tarihli Konya Vilayeti Salnamesi, Konya 1295.

H. 1299 Tarihli Konya Vilayeti Salnamesi, Konya 1299.

- HOWARTH, 1913: HOWARTH, Bela, *Anadolu 1913*, Çeviren Tarık Demirkan, İstanbul 1997.
- KARAL, 1943: KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı 1831*, İstatistik Umum Müdürlüğü Ankara 1943.
- KARPAT, 2003: KARPAT, Kemal, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 2003.
- KONYALI, 1975: KONYALI, İsmail Hakkı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Niğde Aksaray Tarihi*, İstanbul 1975.
- MARDİN, 1969: MARDİN, Şerif, " Power, Civil Society and Culture in the Ottoman Empire", *Comparative Studies in Society and History* , Vol 11, issue3 (Jan.1969), s.253-265.
- MCCARTHY, 1983: McCARTHY, Justin, " Foundations of The Turkish Republic: Social and "Economic Change", *Middle Eastern Studies*, Vol 19, Issue 1, 1983, s.139-151.
- Niğde 1938*, Niğde Vilayet Matbaası 1938.
- Niğde İl Yıllığı 1967*, Niğde 1967.
- ORTAYLI, 2000: ORTAYLI, İlber, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)*, Ankara. 2000.
- TEKELİ, 1990: TEKELİ, İlhan, "Osmanlı Devleti'nden Günümüze Nüfusun Zorunlu Yer Değiştirmesi ve İskan Sorunu", *Toplum ve Bilim*, S.50, 1990, s.49-71.
- YALÇIN, 1970: Yalçın, Osman, *Niğde*, İstanbul 1970.
- ZAMİR, 1981: ZAMİR, Meir, "Population Statistics of the Ottoman Empire in 1914 and 1918", *Middle Eastern Studies*, Vol.17, Issue 1, Ocak 1981, s.85-106.